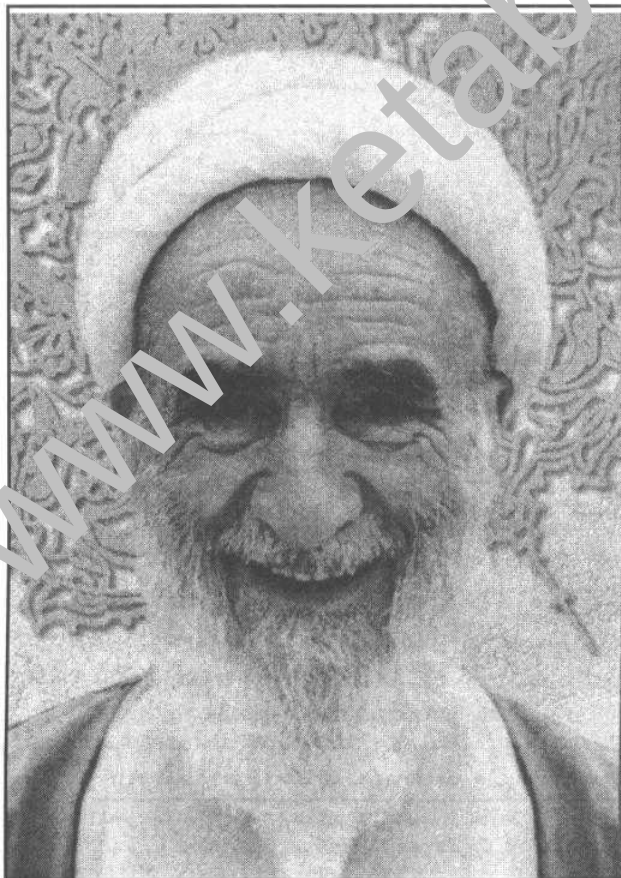

شوکران اندیشه

خاطرات و اندیشه‌هایی از آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی

به اهتمام مجتبی لطفی

صالحی نجف‌آبادی، نعمت‌الله، ۱۳۰۲-۱۳۸۵. شوکران اندیشه: خاطرات و اندیشه‌هایی از آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی (قدس سره) / به اهتمام مجتبی لطفی. تهران، کویر، ۱۳۹۵.

ISBN: 978-964-214-086-2

۴۳۲ ص: مصور. فیبا

خاطرات و اندیشه‌هایی از آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی (قدس سره). صالحی نجف‌آبادی، نعمت‌الله، ۱۳۰۲.

خاطرات - مجتهدان و علما - ایران - نجف‌آباد - سرگذشت‌نامه. ایران - تاریخ - پهلوی - ۱۳۲۰-۱۳۵۷.

خاطرات. لطفی، مجتبی، ۱۳۴۷، گردآورنده.

۲۹۷/۹۹۸

رده‌بندی کنگره: ۱۸۶ آ ۳ / ص ۵۵ / BP

شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۷۵۲۹۷

www.ketab.ir

شوکران اندیشه

خاطرات و اندیشه‌هایی از آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی

به اهتمام مجتبی لطفی

• طراحی جلد: سعید زاشکانی • حروفنگار و صفحه‌آرا: انتشارات کویر، نسرین قدرتی

• لیتوگرافی و چاپ: غزال • صحافی: کیمیا • شمارگان: ۱۱۰۰ • چاپ اول: ۱۳۹۵

• شابک: 978-964-214-086-2 • ISBN: 978-964-214-086-2 • قیمت: ۲۹۰۰۰ تومان

Email: kavirbook@gmail.com

• نشانی: تهران، کریم‌خان زند، ابتدای قائم‌مقام فراهانی، کوی یکم، شماره ۲۰، ساختمان کویر

• کد پستی: ۱۵۸۵۹۱۴۹۱۳ • تلفن: ۸۸۳۰۱۹۹۲ و ۸۸۳۴۲۶۹۸ • نمابر: ۸۸۳۴۲۶۹۷

• تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً،

به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی)

بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

فهرست

۱۵	یادداشت استاد گرانمایه، حجت الاسلام والمسلمین محمدعلی کوشا
۱۹	دیباچه
۲۳	دفتر اول: تولد، خانواده، فعالیت‌های علمی
۲۵	الف. تولد و خانواده
۲۹	ب. فعالیت‌های علمی
۲۹	ورود به مکتب و مدرسه
۳۰	هدف اصلی از تحصیل علوم دینی
۳۰	آشنایی با مرحوم حاج علی منتظری
۳۲	آشنایی با آقای حججی و ریاضی
۳۳	آشنایی با آیت‌الله منتظری (ره)
۳۳	عزیمت به اصفهان
۳۴	روح تحقیق و اخلاق مرحوم حاج آقا رحیم اریاب
۳۸	تدریس در اصفهان
۳۸	شفای دایمی‌ام مرحوم حاج محمدحسن عالم نجف‌آبادی با تربت
۴۰	وصف میرزا علی آقا شیرازی
۴۵	یادی از مرحوم شیخ محمدباقر زند کرمانی
۴۵	مرحوم فتاح و مباحثه با مرحوم آسید محمود مدرس
۴۶	حفظ بخشی از قرآن در اصفهان
۴۶	عزیمت به قم با اصرار مرحوم آقای بهشتی
۴۸	اولین درس قم، شرکت در درس آقای بروجردی
۴۹	عمامه‌گذاری کنار مقبره شیخ صدوق علیه السلام
۴۹	فقه تطبیقی از خصوصیات درسی مرحوم آیت‌الله بروجردی

۵۰	خاطره‌ای از فواید روش آقای بروجردی
۵۴	دو فتوای خلاف مشهور از آقای بروجردی
۵۴	عشق شاه به دختری مسیحی!
۵۵	آقای بروجردی و تقیه از مقلدان!
۵۵	آقای بروجردی و سبک اجتهاد آزاد
۵۷	اعزام به بندر ماهشهر از سوی آقای بروجردی
۵۸	سفارش‌های مرحوم آقای بروجردی به طلاب
۵۹	تزیینات درس مرحوم آقای بروجردی توسط آقای منتظری
۶۱	آقای بروجردی، اصلاحات و نظم حوزه
۶۳	عات عدم مبارزه آقای بروجردی با حاکمیت محمدرضا شاه
۶۵	مبارزه نفوذ آقای بروجردی با حاکمیت محمدرضاشاه
۶۶	مقایسه آقای بروجردی با آقای خمینی!
۶۷	رابطه آقایان منتظری و بروجردی
۶۹	خاطره‌ای از شهید مطهری
۷۱	تشکیل جلسه نقد افکار اسلامی و مارکسیستی
۷۲	درس تفسیر و فلسفه مرحوم علامه طباطبایی
۷۲	خاطره‌ای از علامه طباطبایی
۷۴	نکته‌ای در کتاب تشیع در اسلام علامه طباطبایی
۷۶	مخالفت مرحوم آقای بروجردی با تدریس اسفار توسط علامه طباطبایی
۷۶	مذاکره آیت‌الله منتظری با آیت‌الله بروجردی و علامه طباطبایی
۸۰	مطالبی حاشیه‌ای درباره حوزه علمیه قم
۸۸	امام خمینی به دور از ریاست‌طلبی
۸۸	ویژگی‌های درس امام خمینی
۹۰	درس اخلاق امام خمینی
۹۰	درس منظومه حکمت امام خمینی
۹۱	درگذشت آقای بروجردی و تجزیه مرجعیت
۹۲	تبلیغ مرجعیت امام خمینی
۹۵	موضع نهضت آزادی درباره مرجعیت
۹۶	تدریس و تألیف در حوزه قم

۹۷	تدریس خارج فقه
۹۸	تدریس خارج طهارت
۱۰۰	تدریس خارج جهاد
۱۰۲	تدریس ولایت فقیه، نظریه انتخاب و بر مبنای قانون اساسی
۱۰۸	بحث بیت‌العمال
۱۰۸	مراد از «فقه پویا»
۱۰۹	تدریس اصول کافی
۱۱۱	کتاب عمای موسی
۱۱۳	تفسیر سوره یوسف
۱۱۵	تألیف «مال انسانیت»
۱۱۷	تدریس نهج لبلاغه
۱۲۱	دفتر دوم: خاطرات و مبارزات سیاسی
۱۲۳	الف. خاطرات سیاسی دوران رضاشاه، نهضت ملی‌شدن نفت و ...
۱۲۳	۱. دوران رضاخان
۱۲۳	رضاخان و مبارزه با مظاهر اسلامی
۱۲۴	مبارزه با حجاب اسلامی
۱۲۴	ممانعت از روضه‌خوانی
۱۲۸	خاطرات دایی ما آشیخ محمدحسن عالم نجف‌آبادی از مرحوم مدرس
۱۲۹	فرار رضاشاه در شهریور ۱۳۲۰
۱۳۰	موضع محمدرضاشاه نسبت به مذهب و روحانیت
۱۳۱	۲. خاطرات نهضت ملی‌شدن صنعت نفت
۱۳۱	کاشانی و مصدق
۱۳۲	دیدگاه حوزه نسبت به آیت‌الله کاشانی
۱۳۳	دیدار با آیت‌الله کاشانی
۱۳۴	کاشانی و ریاست مجلس
۱۳۵	اولین آشنایی من با ملی‌شدن صنعت نفت
۱۳۵	دکتر مصدق و نفت
۱۳۶	شکایت انگلستان به دیوان لاهه و دفاع مصدق از حقوق ملت
۱۳۷	دعا برای پیروزی دکتر مصدق

۱۳۷	 پیروزی ملت و استقبال از مصدق
۱۳۸	 جبهه مخالفین ملی شدن صنعت نفت
۱۳۸	 ترور رزم آرا توسط خلیل طهماسبی
۱۳۹	 حمایت آیت الله محمد تقی خوانساری از آقای کاشانی
۱۴۰	 کاریکاتور هفته نامه «صبا»ی ابوالقاسم پاینده
۱۴۰	 آیا مصدق و کاشانی به هدف خود رسیدند؟
۱۴۲	 آبادی غرب و ایجاد اختلاف بین کاشانی و مصدق
۱۴۳	 نامه آیت الله کاشانی به دکتر مصدق قبل از کودتا
۱۴۳	 کودتا و بازگشت شاه!
۱۴۵	 بازداشت رستم مصدق
۱۴۵	 ۲۸، داد در اصفهان
۱۴۶	 آیت الله کاشانی و دکتر مصدق پس از کودتا
۱۴۸	 نواب صفوی
۱۴۹	 فدائیان اسلام و تشکیل دولت ملوی
۱۵۰	 ترور کسروی توسط فدائیان
۱۵۰	 سید عبدالحسین واحدی
۱۵۲	 تندروی های فدائیان درباره آیت الله روضجری
۱۵۲	 تأثیر حرکت فدائیان بر حوزه
۱۵۳	 ملاقات امام خمینی با سران فدائیان
۱۵۳	 فدائیان، کاشانی و مصدق
۱۵۵	 جبهه ملی
۱۵۷	 نهضت آزادی
۱۵۹	 ب. خاطرات و مبارزات سیاسی انقلاب ۵۷
۱۵۹	 توصیفی از زمانه و محیط حوزه قبل از آغاز مبارزه
۱۶۰	 امام خمینی و انجمن های ایالتی و ولایتی
۱۶۲	 مصاحبه مرحوم راشد درباره شرعی بودن رأی زنان
۱۶۳	 مشروطه، پیشینه قانون انجمن های ایالتی و ولایتی
۱۶۵	 دولت علم و اجرای قوانین ایالتی و ولایتی
۱۶۶	 لوایح شش گانه

۱۶۷	مخالفت امام با رفراندم
۱۶۸	اعلامیه امام علیه رفراندم و سفر به اهواز به همراه آقای خزعلی و ...
۱۶۹	چهارم بهمن ماه ۱۳۴۱ و سفر شاه به قم
۱۷۰	ششم بهمن و روز رفراندم
۱۷۱	حمله به فیضیه
۱۷۳	ماجرای کاپیتولاسیون
۱۷۴	فراری شدن پس از اعلام مرجعیت امام
۱۷۵	بازداشت به همراه آیت الله منتظری و تبعید به ابهر
۱۸۲	احضار به زنجان و دیدار با طلاب آن شهر
۱۸۳	احضار به تهران جهت دادگاه تجدیدنظر و وکالت آقای سیدجوادى
۱۸۴	ملاقات آیدى و رسوى خبریى ها از طرف امام
۱۸۴	تبعید به تویسرکان
۱۸۵	حربه تکفیر!
۱۸۸	ممانعت ساواک از کلاس و ...
۱۸۹	تبعید به مهاباد
۱۹۱	ملاقات با شهید مطهری در مهاباد
۱۹۱	علت تبعید به مناطق سنّی نشین
۱۹۲	سفری کوتاه به قم
۱۹۴	عزالدین حسینی در مهاباد
۱۹۶	عزالدین حسینی پس از انقلاب
۱۹۶	شیخ عمر و توهین به حضرت معاویه در «شهید جاوید»!
۱۹۸	منظره با علمای سنّی درباره امام زمان (عج)
۲۰۱	جلسه رقص چوبی و ...!
۲۰۳	اتمام تبعید و احضار به ساواک
۲۰۵	ج. پس از پیروزی انقلاب
۲۰۵	نگارش نامه به مسئولان: انجام مذاکره سیاسی همزمان با دفاع مشروع
۲۰۸	واکنش ها به این نامه!
۲۱۳	دفتر سوم: آغاز و انجام «شهید جاوید»
۲۱۵	«خونابه دل»

۲۱۷	پاسخ به یک سؤال
۲۱۷	آیا من به دنبال مطرح کردن مسائل جنجال برانگیز هستم؟
۲۲۱	انگیزه تحقیق درباره قیام امام حسین (ع)
۲۲۲	طرح اولیه نظریه تشکیل حکومت در جلسه اسلامی مهندسين
۲۲۲	سختی تحقیق در زمینه امام حسین (ع) و نظرات فراموش شده
۲۲۵	وجود اختلاف نظر در موضوع امام حسین (ع)
۲۲۶	نظر اهل سنت درباره نهضت امام حسین (ع)
۲۲۷	غلام، ریشه عمده اختلاف نظر درباره نهضت حسینی (ع)
۲۳۱	حلای در موضوع شهادت
۲۳۲	کلام دکتر شریعتی درباره شهادت
۲۳۴	ملاقات دکتر شریعتی در منزل دانشمند فقید محمدتقی شریعتی
۲۳۶	تفاوت های نظریه ساواد با تشکیل حکومت
۲۳۸	نظریه شهید مطهری درباره علت قیام امام حسین (ع)
۲۳۸	چکیده ای از مراحل چهارگانه تمام امام حسین (ع)
۲۴۱	بحث علم امام (ع)
۲۴۶	افراط در غلو از زمان صفویه در ایران
۲۴۹	آغاز «شهید جاوید»
۲۴۹	آغاز تحقیق
۲۴۹	نظرخواهی از برخی بزرگان
۲۵۱	مجوز چاپ
۲۵۹	واکنش مخالفان شهید جاوید
۲۶۰	ساواک و شهید جاوید
۲۶۴	ارسال نامه برای آقای مرعشی نجفی
۲۶۴	استفتاء حاج حسن مرادی عضو حزب رستاخیز از برخی مراجع
۲۶۹	استفتاء از مرحوم آیت الله رفیعی قزوینی
۲۷۱	انتشار فتوای تحریم «شهید جاوید» توسط ساواک
۲۷۳	درخواست نوشتن توبه نامه
۲۷۵	قطع شهریه به دلیل نوشتن کتاب
۲۷۶	پرداخت شهریه توسط امام خمینی

۲۷۶	تعطیلی درس مکاسب و تهدید به قتل
۲۷۸	سخنرانی در مسجد هدایت به دعوت آقای طالقانی
۲۸۰	موضع گیری مرحوم آیت الله اراکی
۲۸۱	آقای شیخ علی پناه اشتهاوردی و کتاب «هفت ساله»
۲۸۲	توجیه شرعی برای نسبت ها
۲۸۴	نمونه هایی از عقاید صاحب کتاب «هفت ساله»
۲۸۷	ادب آقای دکتر شریعتی
۲۸۸	ملاقات آقای آذری قمی با یکی از آقایان درباره کتاب «هفت ساله»
۲۹۰	آیت الله مکی گلپایگانی و کتاب «شهید آگاه»
۲۹۱	پاسخ به «شهید آگاه»
۲۹۲	آقای محمد علی انصاری قمی و کتاب «دفاع از حسین شهید»
۲۹۳	کتاب «پاسداران»
۲۹۶	حرف ما این است: ذریع مقاله دلایل
۲۹۸	گوشه ای از مخالفت روضه خوانان و تحریک عوام
۳۰۸	شیخ حسین لنکرانی و تهمت وهاب دهری
۳۰۹	ادعای ارتباط با سید ابوالفضل برقمی
۳۰۹	آمده بودم ضد امام حسین علیه السلام را بکشم!
۳۱۲	قتل آقای شمس آبادی و ربط دادن آن به شهید جاوید
۳۱۶	درخواست نوشتن توبه نامه از سوی آقای امینی
۳۱۷	جوسازی ها علیه مقدمه نویسان
۳۱۹	ملاقات شیخ حسین لنکرانی با آیت الله منتظری
۳۲۱	این همه مخالفت با تقریظ نویسان چرا؟
۳۲۲	موضع گیری امام خمینی از نجف در برابر تهمت ها
۳۲۳	نامه درمندان آیت الله منتظری از طبس، خطاب به علما و مراجع
۳۲۷	جلوگیری ساواک از چاپ پاسخ به مخالفان
۳۲۸	دروغ سازی بهرام چوبینه!
۳۳۱	واکنش موافقان شهید جاوید
۳۳۳	موضع گیری آیت الله آشیخ مرتضی حائری به نفع شهید جاوید
۳۳۴	تجمع جمعی از طلاب و روحانیون در منزل آقای گلپایگانی

۳۳۸	 معذرت‌خواهی آیت‌الله سلطانی
۳۴۱	 کتاب «نگاهی به حماسه حسینی استاد مطهری»
۳۴۲	 انگیزه نگارش کتاب «نگاهی به حماسه حسینی شهید مطهری»
۳۴۲	 جوسازی علیه این کتاب
۳۴۵	 توقیف کتاب در چاپخانه

۳۴۹	 ضمیمه
۳۵۱	 الف. بخشی از اسناد ساواک درباره شهید جاوید
۳۹۵	 ب. بخشی از کاتبه مرحوم آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی (ره) با مرحوم آیت‌الله فاضل لنکرانی (ره)
۳۹۹	 نامه اول مرحوم آقای صالحی خطاب به مرحوم آقای فاضل لنکرانی
۴۰۲	 ج. گفتگو با آیت‌الله العظمی منتظری (ره)، پیرامون شخصیت مرحوم آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی، گفتگو از مرتضی نطفی
۴۰۷	 د. پیام‌های تسلیت و بازتاب رحلت آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی در برخی جراید
۴۱۷	 پیام تسلیت حضرت آیت‌الله العظمی منتظری
۴۱۸	 پیام تسلیت حضرت آیت‌الله سید جلال‌الدین دهری
۴۱۹	 پیام تسلیت حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی
۴۱۹	 پیام تسلیت مجمع محققین و مدرسین حوزه علمیه قم
۴۱۹	 پیام تسلیت مجمع روحانیون مبارز
۴۲۰	 وداع با صالحی نجف‌آبادی از ابراهیم یزدی تا ناطق نوری
۴۲۰	 صالحی نجف‌آبادی در زادگاهش آرام گرفت
۴۲۰	 بیکر آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی در زادگاهش تشییع شد
۴۲۱	 مراسم ختم آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی برگزار شد
۴۲۵	 نمایه

یادداشت استاد گرانمایه، حجت الاسلام والمسلمین محمدعلی کوشا

بسم الله الرحمن الرحيم

خاطره‌گویی و خاطره‌نویسی، بیانگر رجوع آدمی در عرصه‌های گوناگون حیات در جهت «بودن» به «شدن» و انتقال تجربیات خویش به دیگران است. در این میان هر اندازه شعاع بینش و منش صاحب خاطره، گسترده و فراگیر باشد، همان نسبت اثرگذاری‌اش بیشتر و آموزنده‌تر است. از همین‌روست که انسان‌های شاخص و والا، اعم از مردان و زنان حکیم و دانا، بخشی بزرگ از تاریخ فکر، فرهنگ، علم، هنر، صنعت و ابداع را با شخصیت خویش می‌سازند؛ چرا که گوهر تابناک اندیشه، فرهیختگی، فرزادگی و استواری آنان، تنها پیرامونیان را آگاهی و روشنگری، که حقیقت‌جویی و واقع‌نگری نیز می‌آموزد. یکی از شخصیت‌های بزرگ فکری و علمی که نزدیک به سی سال با او مأنوس بوده، و شناختی وافر از اندیشه و مراتب دانش، رفتار، کردار معتدل و متعادل او دارم و آموزه‌های فراوانی از فهم اسلام و عرف والای آن به‌ویژه در حیطه قرآن‌شناسی و تاریخ بیست و سه ساله دوران پیامبر اکرم (ص) از او برگرفته‌ام، استاد گرانمایه محبوبم مرحوم آیت‌الله حاج شیخ نعمت‌الله صالحی نجف‌آبادی (رضوان‌الله تعالی علیه) است. استادی که آنچه می‌گفت و می‌نوشت براساس آیات الهی، سنت نبوی، علوی و تفکر و تعقل بود و تصمیم‌گیری و رفتار و کردارش همراه با بررسی همه‌جانبه و حساب شده و به دور از شتاب و احساسات بود. پایه‌های زندگی آرام و پاکیزه او بر «سلم»، «مدارا»، «صلح»، «تفاهم» و «آشتی» استوار و از هر گونه افراط و تفریط و ستیزه‌جویی مبرا بود. او در عمل، آنچه برای خود می‌پسندید، برای دیگران نیز می‌پسندید، و آنچه را خود خوش

نمی‌داشت، برای دیگران هم نمی‌خواست. دلی پرمهر و اراده پولادین داشت. شیفته کمالات انبیاء به ویژه خاتم آنان حضرت محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله بود و آن حضرت را چنان با عظمت و پر صولت می‌دید که گاه در بیان سیره او از شدت علاقه و محبتش، چهره‌اش دگرگون و اشک شوق در دیدگانش نمایان می‌شد. رفتار سراسر رأفت و رحمت رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله در اوج اقتدارش با مخالفان در فتح مکه، مایه بزرگ‌ترین مباهات اسلام و مسلمین و مصداق روشن «لقد کان لکم فی رسول الله أسوة حسنة»، (احزاب/۲۱، ۳۳) می‌دانست که چگونه رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از آن همه رنج و بلا و شکنجه‌های جانکاه سیزده ساله از دست مشرکان کینه توز، ندایش به خود کشید و چشم پوشی از بدی‌های آنان، بلند می‌شود و با روشی فوق‌العاده انسانی، قلب‌های مخالفان را مجذوب خود می‌گرداند و روح ستیزه‌جوی آنان را به تسخیر خویش در می‌آورد! عشق و علاقه استاد صالحی به آل پیامبر صلی الله علیه و آله را باید در درس‌های نهج البلاغه او جست و جو نمود. دل‌بستگی به امیر مؤمنان علیه السلام و سالار شهیدان علیه السلام را باید در مجموعه آثارش در باره این دو امام همام، سیاسی مطالعه کرد. او هر چند به عنوان فیلسوف شناخته نمی‌شود اما بیش از هر چیز فیلسوفان معاصر می‌اندیشید تا جایی که خاطره‌گویی‌اش هم همراه با تحلیل و تفسیر عقلانی است. در بررسی قیام عاشورا عنصر «عقلانیت» را جایگزین عواطف و احساسات نمود و شعار عملی قیام یسعی. «انتم فی أسوة» امام حسین علیه السلام را با قلمی رسا و گویا، شایسته پیروی و تأسی دانست و در عین حال، شبه‌های عاطفی و عرفانی قیام حسینی را به فراموشی نسپرد بلکه در مقام خطابه و یا بیان تلخ جانانز عاشورا و حوادث پس از آن، با سوز و گداز کم نظیر و اشک و آه سوزان، از آن داستان یاد می‌کرد. هیچ گاه فراموش نمی‌شود عصر هنگامی که در فصل تابستان در گوشه کتابخانه سنتی در تاراج تهران، فارغ‌البال با ایشان به گفت و گو نشستیم. ناگهان به ذهنم آمد که تنبلی که او رحلت کربلا دارد، درباره سرنوشت و سرانجام رأس‌الحسین علیه السلام از او پرس و جویی نمایم. پس از طرح سؤال، ناگهان چهره‌اش دگرگون شد و اشک‌هایش سرازیر گشت، لب به سخن گشود ولی به همراه هر جمله‌اش آهی سوزان و اشکی ریزان بود. در میانه بیان وقایع، احساسش اوج گرفت، بدنش به شدت می‌لرزید، اشک‌ها بر پیرهنش می‌چکید، شانه‌هایش تکان می‌خورد، حالتی بر او عارض شد که سخت بر جانش بی‌مناک شدم و از سؤال خویش پشیمان گشتم، آن روز، باشکوه‌ترین روضه خالصانه و بی ریا را دیدم و شنیدم. روضه‌ای از عمق جان و بن دندان و علاقه‌ای کم نظیر به سالار شهیدان حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام به راستی آن روز، مصداق «چون سخن از دل بر آید لا جرم بر دل نشیند»، را عمیقاً درک کردم. استاد صالحی در مقام تحلیل عقلی قضایا و تبیین قیام عاشورا به گونه طبیعی که یک تحلیل‌گر مسائل سیاسی اجتماعی بر اساس

معیارهای عقلی بتواند آن را بپذیرد، از موفق‌ترین عاشوراپژوهان تا زمان خود به حساب می‌آید. نه تنها در این موضوع بلکه در دیگر موضوعاتی که به تحقیق و نگارش پرداخته، فکری بکر و پژوهشی نوین عرضه داشته است.

شخصیت علمی هر دانشمندی را از آثارش باید شناخت. آثار چاپ شده و چاپ نشده استاد صالحی نجف‌آبادی را در مقدمه جلد اول مجموعه آثارش یعنی «تأثیر روایات در تفسیر و فهم قرآن» زیر عنوان «سخن مصحح»^۱ به گونه‌ای تقریباً جامع معرفی کرده‌ام. و اینک با اثری دیگر از این بزرگمرد دانش و تحقیق آشنا می‌شویم. این اثر مجموعه خاطرات ضبط شده مرحوم آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی است که پس از استخراج از نوار، نخست توسط این جانب پس از بازخوانی و اندکی اصلاحات و ویرایش، جهت تدوین، تنظیم و ویرایش نهایی آماده گشت. تا این که پژوهشگر تلاش، سخت کوش و گرامی جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای مجتبی لطفی (امت خاضعه)، با توجه به دیگر نسخ کامل‌تر و مفصل‌تر که به ایشان سپرده شده بود، با درج اسناد، مدارک و پاورقی، و با پیگیری فراوان که ناشی از همت بلند ایشان است، موفق به انجام این کار شدند و پس از تدوین و تنظیم کامل و ویرایش دقیق و نمایه‌ای مفید، اثری ماندگار از خود به یادگار نهاده‌اند که برای تاریخ‌نگاران و تحلیل‌گران مسائل اجتماعی به‌ویژه تاریخ اسلام و انقلاب اسلام ایران، ماخذی بس گرانها و بسیار عبرت‌آموز خواهد بود. کوشش‌های خالصانه این عزیز در پاسداشت یاد و نام آن محقق بزرگ، آن شاء الله در پیشگاه باری تعالی مأجور خواهد بود.

مهرماه ۱۳۹۲، بهار علمی،

محمدعلی کوشا

دیباچه

اهل نظر در وصف سیره و سیرت مرحوم آیت‌الله حاج شیخ نعمت‌الله صالحی نجف‌آبادی، هریک از ظن خود در وصف او واژگانی چند به کار برده‌اند:

«آزاداندیش، خرافه‌پر، نوگرای دینی، اثرگذار، عقل‌گرا، حقیقت‌جو، اصلاح‌گر، استوار و مقاوم، غیرمتعصب، م‌گو، م‌نویس در عین پختگی و...»

آن مرحوم علاوه بر ویژگی‌های خاص شخصیتی؛ متأثر از مکتب اصفهان، قم و اساتیدی چون مرحومان: آیت‌الله محمد حسن نجف‌آبادی، میرزا علی آقا شیرازی، حاج آقا رحیم ارباب، آیت‌الله شیخ احمد ریاضی، آیت‌الله شیخ احمد حبیبی و حاج علی منتظری، و هم چنین مرحوم آیت‌الله العظمی حاج آقا میرزا محمد باقری، مرحوم علامه طباطبایی و مرحوم امام خمینی بوده است. بی‌شک انس و رفاقت او با بزرگانی چون مرحوم آیت‌الله العظمی حسینعلی منتظری، آیت‌الله شهید مرتضی مطهری و آیت‌الله شهید سید محمد حسینی بهشتی نیز در او اثر فراوان داشته است.

گذشته از این، نمی‌توان از یک فرهنگ مهم تأثیرگذار دیگر عاقل بود یعنی: «فرهنگ و ویژگی‌های مردم نجف‌آباد». این فرهنگ گمنام را در یک بررسی و جمع‌آوری میدانی، تاریخی و ملموس می‌توان در چهار ضلع به تصویر کشید:

سخن گفتن، تشریح و ارائه مصادیق هریک از این شاخص‌های چهارگانه را در این مختصر نتوان بیان کرد و به مانند ریختن آب دریا در کوزه‌ای است. اضلاع فوق چنان شایع و جاری است که با مطالعه و بررسی واقعیات تاریخی نهفته در حیات عالمان و اندیشمندان حوزوی و

دانشگاهی، صنعت‌گران، پیشه‌وران، تلاش‌گران عرصه سیاست و اجتماع و حتی مردم کوچه و بازار آن؛ این ادعا بیشتر از بیش عیان می‌شود و اگر هر محقق کمترین زحمت را برای تبارشناسی خلق و خوی این خطه به جان خریده و از جاده انصاف خارج نشود، درمقابل این اوصاف، زانوی اعتراف به زمین خواهد زد. عرصه‌هایی که می‌تواند مورد توجه و بررسی قرار گیرد عرصه‌های علم و عمل، عالم پروری، و برهه‌های زمانی انقلاب بهمن ۵۷ و پس از آن، جنگ و شیوه مدیریت مردان و زنان این دیار است. آن چه که درباره رابطه و تأثیر هریک از این صلت‌های چهارگانه می‌توان گفت: رابطه تأثیرپذیری متقابل است یعنی هریک از شناسیت‌های مختلف آن، درعین اثرپذیری از این بن‌مایه‌ها، خود منشأ تأثیر و پختگی این شاخص‌ها از دباز تاکنون بوده‌اند و کیست که نداند وجود هریک از این شاخص‌ها و مقاومت بر حفظ آن، خود باعث بی‌مهری‌های بسیار بر صاحبان آن بوده و هست!

مرحوم آیت الله محمد نجف‌آبادی، خود علاوه بر اثرپذیری از این مکتب، با دینداری و بی‌ربغتی به دنیا، استقلال در پیر و آگاهی، تلاش‌گری مستمر درعین گمنامی و سرانجام، استقامت در مجاهدت؛ نه تنها در رشد و تعالی این مکتب در ابعاد زمانی و مکانی گوناگون کوشید بلکه جسورانه و شجاعانه، از راه دیگر مکاتب و نحله‌ها هم تسری داد و در این راه از بی‌مهری‌ها و ستم‌ها منعطف نشد. این به یوه او - که خود یکی از پیشگامان است -، بلکه دیگرانی چون اوست که تلاش‌گر حوزه دین و چه علوم طبیعی و چه عرصه سیاست و اجتماع بوده‌اند و در هر کجا پای گذاردند نه سبک‌پذیر بلکه صاحب سبک بوده‌اند.

مرحوم آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی آراسته به شرب فلسفی درمقابل مشرب کلامی بود. در مشرب فلسفی قبل از مطرح کردن «چرایی» هر موضوع، به «اصل وجود یا عدم» آن پرداخته می‌شود و برخلاف مکتب کلامی، در وهله اول گزینش را مفروض و محقق نشمرده و سپس به دنبال چرایی آن باشند بلکه قبل از هر چیز بر همان اصول و بنیادهای داده‌ها انگشت اندیشه و تحقیق گذارده می‌شود. این مشرب شاید طرفداران کمی داشته باشد و جز عده قلیلی بدان نمی‌پردازند، علت هم روشن است که مهم‌ترین آن‌گاه عافیت‌طلبی، کم‌مایه‌گی، بی‌انگیزگی، و مهم‌تر از همه، ترس و دلهره از امواج سهمگین مخالفت‌ها، نان‌بریدن، انزوا و... است. این امواج، شناوری ماهر می‌خواهد و در این دریای مواج هر صاحب ادعایی، توان شناگری ندارد. اما مردانی چونان صالحی با درون‌مایه‌هایی سترگ و وام گرفته از مکتب درون و برون، هراسی از این موج‌ها و گرداب‌ها برای رسیدن به ساحل ندارند و...

۱. و قلم به این جا که رسید سر بشکست. اگر مرحوم صالحی در قید حیات بود و این سیاه کردن قلم صفحه سفید را نظاره می‌کرد فی‌البداهه می‌گفت: این‌ها که در وصف من نوشتی از کجا؟! و می‌بایست می‌نشتی و همین اندک خود را درمقابل بسیارش، ثابت می‌کردی! (ویراستار)

مرحوم صالحی را بسیاری و تنها به عنوان «خالق شهید جاوید» می‌شناسند، که امری بجا و درست هم هست ولی خلق کتاب شهید جاوید به عنوان یک شاخص در حیات علمی ایشان، بر اثر برخی واکنش‌های عاری از یک سازکار نقد علمی، نه تنها در دهه چهل بلکه در مابقی عمر وی باعث شد که جامعه علمی و به ویژه نواندیش ما، از دیگر قابلیت‌های سترگ و گران سنگ او در دیگر زمینه‌ها مانند: تفسیر، حدیث، رجال، ادبیات، فقه و بسیاری از مباحث تحلیلی در باب تاریخ و سیاست، باز مانند و دورانی را در مظلومیت و محرومیت از کرسی درس، به سر بُرد و دوران دیگری که به رحلت او انجامید، دوران انزوایی بود که باز هم توسط دیگران بر او تحمیل شد اما تا پایان حیات، بر یافته‌ها، اندیشه و اندوخته‌های خود در حوزه‌های مختلف تأکید داشت گرچه بارها «جام شوکران» نوشیده بود!

و اما این مجموعه:

خمیرمایه این تألیف، مساحتی است که توسط بنیاد تاریخ زیر نظر آقای غلامرضا کرباسچی و مرکز اسناد انقلاب اسلامی ویژه قم در دو برهه زمانی سال ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ انجام شده که بخشی از آن در باره زنانگی و حیات علمی مرحوم صالحی نجف‌آبادی است و بخش دیگری به حوادث مربوط به دهه ۳۰ به بعد که مهم‌ترین آن حوادث ملی‌شدن صنعت نفت است، می‌پردازد. در حال حین بخش، به خاطرات خود پیرامون حوادث آغازین انقلاب پنجاه و هفت و مبارزات سیاسی خود و ماجرای سه سال تبعید به مناطق مختلف اشاره دارد. در بخش پایانی و سوم، به ماجرای شهید جاوید، علل خلق این کتاب که درحقیقت احیای نظریه برخی بزرگان و اکابر شیعه است، موافقت‌ها، مخالفت‌ها و واکنش‌ها و تحلیل آن، می‌پردازد که در نوع خود بدیع و آموزنده برای هر صاحب تحقیق است؛ چه این که با مرحوم صالحی هم عقیده باشد یا نباشد. مرحوم صالحی نجف‌آبادی در خلال خاطره‌گویی گاهی به سمت و سوی مباحث علمی و تحلیلی موضوعی که خواهم روی می‌آورد که سعی شد در این مجموعه با حفظ اصل مطالب، محتوا و خواسته‌ها، آن با بیان خود ایشان ذکر گردد. اما نکته مهم این‌که، به دلیل کم‌آگاهی یا کم‌توجهی مصاحبه‌گران از زندگی و حوادث قبل و پس از انقلاب مرحوم آیت‌الله صالحی، پرسش‌ها در این باره کم بوده که خود می‌توانست در یادآوری حوادث، به مصاحبه‌شونده یاری دهد. و مهم آن‌که از حوادث و فعالیت‌های پس از پیروزی انقلاب ایشان به جز چند مورد، کم‌تر سخن به میان می‌آید که شاید یکی از دلایل آن انزوای سیاسی و گاه علمی مرحوم صالحی نجف‌آبادی است که هنوز ناشی از نظرات علمی و تاریخی اوست... و انقلابی که او در پیروزی آن به سهم خود، دخیل بود، به واسطه بی‌مهری‌ها از او بهره نبرد گرچه در قاموس مرحوم صالحی سهم‌خواهی معنی نداشت.

باری، مصاحبه‌های انجام‌شده مطالب پراکنده‌ای بود که نیاز به تنظیم بسیار، فصل‌بندی و نمایه‌سازی داشت که زحمت بسیاری می‌برد. از جهتی مشکلات عارض شده اقامتی‌ام در دیار تبعید، باعث شد در آن وقفه‌ای طولانی ایجاد کند که با علاقه‌ای که به شخصیت‌هایی چونان صالحی داشتم، به همان میزان تلاش کردم مصاحبه‌ها را از پراکندگی به ساختار مناسبی برگردانم و پس از آن، تدوین و تألیف آغاز شد. سپس جهت اتقان، استحکام و بازیابی دوباره مطالب تدوین شده را در اختیار خانواده و یکی از شاگردان آن مرحوم گذاردم تا مطالعه و اظهار نظر نمایند.

در این جا لازم می‌دانم از همسر مکرمه و آقازاده‌های آن مرحوم: حاج مهدی و دکتر محسن صالحی، که با دقت و ملاحظه، مواردی را متذکر شدند تشکر کنم. همچنین از تلاش‌های جناب حاج الاسلام والمسلمین حاج شیخ محمدعلی کوشا که با کوشش خود برای احیای آثار به جا مانده از آن استاد حق استاد را ادا می‌کنند، و پس از ملاحظه این نوشته مواردی را تذکر دادند، سپاسگزارم.

و عنوان این مجموعه را «شوکران اندیشه» گذاردم تا یادکردی از نوشیدن جرعه جرعه جام شوکران توسط سقراط حکیم باشد. رعیم اینکه او بر عقاید و یافته‌های خود پایمردی کرد و استاد و صالحی هم ...!

در پایان امیدوارم خود و هر خواننده‌ای از تلخ و شیرین چنین سرگذشت‌هایی بهره برده، از پند این مختصر تاریخ که نتوانسته به عمق دقایق زندگی و اندیشه‌های استاد صالحی دست یازد، عبرت‌ها گیرند و به‌ویژه جوانان امروزی که به بهانه غوغایی را شاهدند بتوانند الگوهای راستین را بیابند. و اگر در این نوشتار نقص و کمبودی در نحوه بیان حقیقت دیده شد ضمن عرض قصور به روح پرفتوح مرحوم آیت‌الله صالحی نجف‌آبادی،^۱ صاحب این سرگذشت، از خوانندگان می‌خواهم مرا متذکر شوند. بدان امید.

تبعیدگاه آشتیان - مجتبی لطفی

فروردین ماه ۱۳۹۰

۱. به‌ویژه آنکه بنابر ملاحظات جناب، که در زمان حیات وی وجود داشت و اکنون نیز وجود دارد، بالاچار مطالبی از این مجموعه را دچار حذف کردم.